

Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně

**Četnická stanice Poběžovice
1935–1936**

Inventář

EL NAD č.: 1943
AP č.: 486

Mgr. Radka Kinkorová

Horšovský Týn 2018

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu.....	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu.....	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky.....	6
Seznam použitých pramenů a literatury.....	7

Příloha

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------------	---

I. Vývoj původce archiválií

Původcem archiválií je Četnická stanice Poběžovice (1873¹–1938), variantní název Gendarmeposten Ronsperg, sídlo se prozatím nepodařilo zjistit.

Četnictvo čili žandarmerie bylo na území celé habsburské monarchie,² a tedy i českých zemí, rozšířeno císařským nařízením č. 272 z 8. června 1849 a jeho zřízení konkretizovalo nařízení ministra vnitra č. 19 z 18. ledna 1850. To definovalo četnictvo jako vojensky organizovaný strážný sbor uskupený v četnických plucích určený k udržování veřejné bezpečnosti, klidu a pořádku. Až následné pokyny zabezpečily každodenní provoz stanic a určily pravidla vlastní činnosti sboru, jenž byl součástí c. k. armády.³

Nejnižším článkem v organizační struktuře četnictva byly četnické stanice. Jejich služební okrsky zahrnovaly zpravidla čtyři až pět obcí a neměly přesáhnout obvod politického nebo soudního okresu, výjimky povolovalo ministerstvo. Zpočátku četnické stanice vznikaly přednostně v sídlech okresních soudů. Kdy přesně byla zřízena četnická stanice v Poběžovicích, nevíme, její existence je doložena teprve od roku 1873.

Procesní postupy četnických stanic byly stanoveny dalšími normativy. Četníci předávali případy odhalení přestupků proti zákonům či dokonce zločinů okresnímu nebo zemskému soudu. Tam, kde se nejednalo o vážný případ, zasílala četnická stanice služební hlášení okresnímu hejtmanství, státnímu zástupci nebo soudu. V záležitostech, kdy bylo třeba přijmout naléhavé předběžné opatření v zájmu veřejné bezpečnosti, se četník mohl obrátit i na představené obcí, popř. na okresního hejtmána.⁴

Po změnách, které přinesl v roce 1860 Říjnový diplom, zůstalo četnictvo i nadále vojensky organizovaným bezpečnostním sborem, byť s nižším celkovým početním stavem a jinou vnitřní organizací. Po vojenské a disciplinární stránce četnictvo podléhalo ministerstvu války a ve služebních a ekonomických záležitostech ministerstvu vnitra. Četnické stanice měly být napříště zřizovány jen v sídlech okresních úřadů, ale ne ve městech, v nichž působila policie. K další reorganizaci četnictva došlo počátkem roku 1866, kdy byly zrušeny četnické pluky a místo nich vzniklo patnáct zemských četnických velitelství.

V témže roce bylo c. k. četnictvo vyňato z pravomoci ministerstva války a podřízeno nově zřízenému ministerstvu pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost, v roce 1870 však byla agenda veřejné bezpečnosti ministerstvu odňata a přidělena ministerstvu vnitra.⁵ V letech 1872–1873 bylo u četnických velitelství zrušeno dělení na křídla a čety a byla zřízena oddělení, v jejichž čele stál důstojník. Zákon z roku 1876 vyňal četnictvo úplně ze svazku armády a v záležitostech výkonu bezpečnostní služby jej podřídil okresním hejtmanstvím, součinnost při výkonu úřední moci vyžadovaly také zejména okresní soudy. Obvod několika politických okresů spravovalo velitelství četnického oddělení (okres Horšovský Týn náležel pod velitelství oddělení č. 7 v Chebu), jemuž podléhala jednotlivá okresní četnická velitelství v sídlech okresních hejtmanství v čele s okresním strážmistrem a těm byly podřízeny jednotlivé četnické stanice vedené závodčím, případně strážmistrem.

¹ KINKOROVÁ, Radka. *Jménem zákona! Četnictvo na Domažlicku v letech 1850-1918*. Západočeské archivy IX, 2018. Státní oblastní archiv v Plzni 2018, s. 62–76.

² Před rokem 1850 existoval četnický pluk v Lombardii a Uhrách. Viz MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva I. : habsburská monarchie (1526–1918)*. Praha : Themis, 1997, s. 64.

³ Předpisy viz řada Výbor zákonů a nařízení Republiky Československé k potřebě četnictva úřadů politických (upravili Josef Mrhálka a Josef Hoffmann).

⁴ Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně (dále jen SOKA Domažlice), fond *Archiv města Horšovský Týn*, kartaon č. 202, inv. č. 644, sign. 13/3/10, *četnictvo*, zde nařízení ministra vnitra a justice z 19. 11. 1850.

⁵ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 282.

V roce 1891 byl zřízen 16. četnický obvod v Klatovech, k němuž nově náležely politické okresy Domažlice, Horšovský Týn, Klatovy, Sušice a Tachov.⁶ V roce 1899 vznikla nová četnická stanice v Grafenriedu, jejíž služební obvod (Grafenried s osadami Úpor, Pila a Haselberg, obec Mýtnice s osadami Novosedly, Novosedelské Hutě a Herštýnské Chalupy, obec Závist s osadou Franzbrunnhütte a obec Švarcava s osadami Paadorf, Horní Hutě a Dolní Hutě)⁷ se vydělil z obvodu poběžovické četnické stanice. Protože nově utvořená stanice byla obsazena pouze jedním četníkem, kontroloval jej zpravidla jednou v měsíci velitel četnické stanice v Poběžovicích.⁸

V roce 1895 byl vydán nový zákon č. 1/1895 ř. z., o četnictvu, jenž mj. stanovil, že v případě války sice může být četnictvo pověřováno zvláštními vojenskými úkoly, avšak primárně si zachová všeobecné bezpečnostní určení.⁹ I nadále bylo četnictvo definováno jako vojenský strážný sbor zřízený za účelem zachování veřejného pořádku a bezpečnosti.

Tento zákon o četnictvu platil pouze s drobnými úpravami v rámci recepční normy i po vzniku Československé republiky. S ustavováním bezpečnostního systému nového státu byl spojen spor o pojetí četnictva jako složky armády. Nakonec četnictvo zůstalo v gesci ministerstva vnitra. Záležitosti četnictva byly následně nově upraveny zákonem č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu, a jeho prováděcími předpisy. Četnictvo zůstalo vojensky organizovaným strážným sborem a zároveň orgánem politické státní správy podřízeným ministerstvu vnitra a organizačně přizpůsobeným civilní teritoriální organizaci. Četnický sbor byl určen k tomu, aby podle stávajících zákonných předpisů a podle nařízení příslušných státních úřadů udržoval na celém území Československé republiky veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost. Kromě toho četnictvo plnilo v bezpečnostním systému první republiky roli prvotního vyšetřovatele trestných činů spáchaných v obvodu příslušné četnické stanice a existovalo vedle státní policie¹⁰ a obecní policie.¹¹

Po vyhlášení Československé republiky patřila četnická stanice v Poběžovicích k těm, jejichž příslušníci se zpočátku těžce orientovali v nastalé politické situaci a přísahali věrnost Deutschböhmen. Stav mužů zůstával na stanici po desetiletí stejný – tři četníci (doložení např. v roce 1911 i 1921).

Poslední zákonnou úpravu činnosti četnictva v první republice přinesla novela zákona č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu (zákon č. 28/1928 Sb. z. a n., jímž se doplňují a mění zákony o četnictvu a o sborech stráže bezpečnosti). Ta zejména upřesňovala okolnosti použití střelných zbraní četníky i pro zásahy v semknutém útvaru, upravovala podmínky jejich ženitby, služební platy a ubytování.

V čele četnické stanice stál její velitel většinou v hodnosti vrchního strážmistra, příp. v nižší hodnosti, vždy ale definitivní četník, který se musel dobře obeznámit s poměry ve svěřeném obvodu. Předpokládalo se, že kromě dokonalé znalosti terénu bude povšechně informován o zaměstnání obyvatel, zdejších zvycích a v neposlední řadě bylo třeba mít povědomí o obyvatelích, kteří svojí nepřizpůsobivostí ohrožovali veřejnou bezpečnost.

⁶ K novému četnickému obvodu. *Posel od Čerchova (dále jen POČ)*, 1891, roč. 20, č. 44 (31. 10.) nestr.. Reorganizací byly dosavadní obvody velitelství četnických oddělení zmenšeny. Klatovský obvod, jehož velením byl pověřen nadporučík Brůha, se utvořil z částí plzeňského, píseckého a chebského oddělení.

⁷ Nově zřízená četnická stanice. *POČ*, 1889, roč. 18, č. 38 (21. 9.).

⁸ SOKA Domažlice, fond *Stanice Sboru národní bezpečnosti Grafenried*, četnický památník, neinv.

⁹ MÁLEK, Jan. *Vývoj, historie a činnost četnictva v Československu v letech 1918–1945 na příkladu Četnické stanice Zlín a Okresního četnického velitelství Zlín* [tiskem nepublikovaná diplomová práce]. Olomouc : Právnická fakulta Univerzity Palackého, 2014, s. 11, dostupné z http://theses.cz/id/7cvqsy/Malek_DP.pdf, 11. 7. 2017.

¹⁰ Státní policie měla celostátní působnost. Podle zákona č. 165/1920 Sb. z. a n., o zřizování nových státních policejních úřadů, mohla vláda se souhlasem obce zřizovat státní policejní úřady, které měly převzít dosavadní působnost obecní v oboru policie bezpečnostní, mravnostní a čelední a dosavadní působnost okresní správy politické v záležitostech policejní správy.

¹¹ Zřízení vlastní obecní policie patřilo výhradně do obecní kompetence.

Organizování služby spočívalo ve stanovení náplně obchůzek, jmenování hlídek a určení doby trvání služby. Velitel mj. kontroloval četníky, zda jsou správně vystrojeni a ozbrojeni podle předpisů a zda nahlízejí do všech předpisů a pátracích oběžníků, které na stanici došly.

Během války v Poběžovicích fungovala německá četnická stanice.

Již před koncem války doporučil ministr vnitra Košické vlády ve svém návrhu ze 17. dubna 1945 zrušení četnictva. K tomu došlo v souvislosti s výnosem ministerstva vnitra z 30. června 1945, jenž ustanovil vznik Sboru národní bezpečnosti (SNB) jako jednotného vojensky organizovaného strážného sboru. Až do vydání zákona č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti, sbor pro výkon své služby prozatím používal předpisů platných před 30. zářím 1938, pokud neodporovaly výnosu ministra vnitra a programovým zásadám vlády. Do Sboru národní bezpečnosti byli zařazeni mj. příslušníci dosavadního bezpečnostního sboru, tj. četnictva (po prověření). V popřevratových dnech v květnu 1945 byla zřízena v Poběžovicích stanice SNB.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Archiválie pocházející z činnosti četnické stanice v Poběžovicích byla do Státního okresního archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně delimitována z archivního souboru Fondy Veřejné bezpečnosti z bývalého kraje Plzeň (EL NAD 10133), jenž byl dosud v péči I. oddělení SOA v Plzni, a to protokolem o přemístění (delimitaci) archiválií ze dne 25. října 2016 čj. SOAP/010-0839/2016. Podle přílohy k tomuto protokolu oblastní archiv delimitoval osm podacích protokolů a čtyři indexy pocházející z činnosti četnické stanice Poběžovice. Při vymezování jednotlivých archivních fondů v SOKA Domažlice však byly některé archiválie přiřazeny k jiným archivním fondům četnických stanic a stanic SNB. Toto rozčlenění delimitovaného materiálu proběhlo až v roce 2017, proto je přírůstek archivního fondu Četnická stanice Poběžovice evidován pod číslem 48/2017 a uvádí jeden podací protokol.

Státní oblastní archiv v Plzni převzal archiválie k uložení do archivního souboru Fondy Veřejné bezpečnosti z bývalého kraje Plzeň ve dvou přejímkách, a sice 11. března 1960, č. přírůstku 17-20/1960, a 7. října 1961, č. přírůstku 7-42/1961.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archivní fond Četnická stanice Poběžovice obsahuje jedinou archiválii a tou je podací protokol obyčejný z let 1935–1936.

Zápisy přijatých a vlastních dokumentů prováděla četnická stanice od června 1938 do září 1938 do podacího protokolu, v němž se nacházejí pro období 3. června 1939–6. prosince 1943 záznamy četnické stanice v Úsilově, a proto je tato registraturní pomůcka uložena v archivním fondu Četnická stanice Úsilov (EL NAD 1945). Upozornění na tuto anomálii je kurzívou uvedeno v inventárním seznamu archivní pomůcky Četnická stanice Poběžovice.

Po formální stránce je inventář zpracován podle metodického pokynu ředitele SOA v Plzni pro zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek č. j. SOAP/006–0767/2010 a jeho dodatku č. j. SOAP/006–1300/2014 a dále podle metodického návodu č. 1/2013 odboru archivní správy a spisové služby ministerstva vnitra č. j. MV–46913/AS–1/AS–2013.

Během pořádání nebyly vyřazeny žádné archiválie. Jazykem archiválie je čeština. Podací protokol je poškozený plísní a potrhaný.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Archiválie inventarizovaného archivního fondu vznikla z činnosti četnické stanice v Poběžovicích. Dochovala se pouze jediná registraturní pomůcka, která nemůže poskytnout téměř žádné údaje o fungování četnické stanice. Evidence dokumentů z období 29. června 1938–21. září 1938 je zanesena v podacím protokolu, který později sloužil pro vedení spisové služby četnické stanice v Úsilově. Lze předpokládat, že evidenční pomůcka přešla na jinou četnickou stanici s některým z četníků.

Pro poznání dějin stanice lze doporučit bádání v archivních fondech jiných archivů, zejména archivní fondy Zemské četnické velitelství Praha (Národní archiv) a Krajská správa Sboru národní bezpečnosti Plzeň (Archiv bezpečnostních složek).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně archivní fond Četnická stanice Poběžovice uspořádala a archivní pomůcku zpracovala Mgr. Radka Kinkorová.

V Horšovském Týně dne 30. listopadu 2018

Mgr. Radka Kinkorová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Prameny archivní

Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně (dále jen SOkA Domažlice), fond *Archiv města Horšovský Týn* (EL NAD 156).

SOkA Domažlice, fond *Stanice Sboru národní bezpečnosti Grafenried* (EL NAD 1533).

Prameny tištěné

Schematismus pro království České. Praha : Nákladem c. k. místodržitelství, 1891.

Statistický lexikon obcí v zemi české. Praha : Orbis, 1934.

Posel od Čerchova.

Literatura

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

KINKOROVÁ, Radka. *Jménem zákona! Četnictvo na Domažlicku v letech 1850-1918*. Západočeské archivy IX, 2018. Státní oblastní archiv v Plzni 2018, s. 62–76.

KVAPILOVÁ, Iva. Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku. *Internetová verze Sborníku AMV 1/2003*.

MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva I. : habsburská monarchie (1526–1918)*. Praha : Themis, 1997.

MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva II. : Československá republika (1918–1939)*. Praha : Police history, 1999.

MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva III. : Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát (1939–1945)*. Praha : Police history, 2001.

MÁLEK, Jan. *Vývoj, historie a činnost četnictva v Československu v letech 1918–1945 na příkladu Četnické stanice Zlín a Okresního četnického velitelství Zlín* [tiskem nepublikovaná diplomová práce]. Olomouc : Právnická fakulta Univerzity Palackého, 2014.

Výbor zákonů a nařízení Republiky Československé k potřebě četnictva úřadů politických (upravili Josef Mrhálek a Josef Hoffmann). Praha : Nákladem Státní tiskárny, 1933.

Příloha: Seznam použitých zkratek

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
AS	archivní správa
c. k.	císařský a královský
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
evid. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
MV	ministerstvo vnitra
OÚ	okresní úřad
ppr	podací protokol
ř. z.	říšský zákoník
Sb.	Sbírka zákonů
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
---------	-------	---------------	----------------

I. Registrurní pomůcky

Obyčejné podací protokoly

1	Podací protokol obyčejný 1. 7. 1935–29. 4. 1936; čj. 1701/35–1300/36	1935–1936	ppr 1
---	---	-----------	-------

Podací protokol obyčejný 1938–1943
pro Poběžovice 29. 6. 1938–21. 9. 1938; čj. 1851/38–2543/38
pro Úsilov 3. 6. 1939–6. 12. 1943; čj. 571/39–1070/43

uloženo v AF Četnická stanice Úsilov, inv. č. 2

Název archivní pomůcky:	Četnická stanice Poběžovice
Značka archivního fondu:	ČS Poběžovice
Časové rozmezí:	1935–1936
Počet evidenčních jednotek:	1 (1 podací protokol)
Počet inventárních jednotek:	1
Rozsah v bm:	0,03
Stav ke dni:	30. 11. 2018
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Radka Kinkorová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Radka Kinkorová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Radka Kinkorová dne 30. 11. 2018 čj. SOAP/010-0752/2018